

Habsburkové a severní Čechy

Z panovnického rodu Habsburků zanechal první výraznou stopu v severních Čechách císař Josef II. Z různých důvodů sem totiž uskutečnil několik cest:

- 1) V roce 1766 se jel podívat po místech spojených se sedmiletou válkou. Dostal se tak 30. června do zdejšího okolí, když z Hrádku dojel přes Rynoltice k Lemberku (dochovala se historka o setkání se zahradníkem) a přes Janovický les do Zdislavy.
- 2) V roce 1771 zjišťoval situaci v době hladomoru, který však teprve začínal, zasáhl tehdy horské oblasti a z nich lidé putovali do nížin, kde hledali jídlo. Často však cestou umírali. Tehdy Josef II. v říjnu přijel na faru do Doks, kde přespal a pokračoval do Mimoně a Stráže pod Ralskem a všude rozdělával peníze.
- 3) V roce 1778 vykonal před válkou o dědictví bavorské a v jejím průběhu čtyři cesty, aby se přesvědčil o obranných opatřeních a vydal k tomu různá nařízení. V okolí Jablonného se pohyboval v květnu a červnu, nejdříve s generálem Laudonem, povolaným do čela vojska z penze, generálem Lacym a svým bratrem Maxmiliánem.
- 4) V roce 1779 po válce o dědictví bavorské jel obhlédnout různá bojiště. Tehdy přijel 17. září i do Jablonného, kde přespal na poště (tuto událost pak připomínala tabulka v ložnici, kde spal).

Své cesty sem tedy Josef II. uskutečnil ještě za matčina života, kdy po otcově smrti vládl spolu s ní a zabýval se zejména vojenskými záležitostmi. Často se pohyboval jen s nepatrným doprovodem, zastavoval lidi a vyptával se jich na okolí, poměry, starosti apod. Někdy se dal poznat, jindy ne. Vzniklo o tom mnoho historek, které se pak další nejméně století povídali mezi lidmi, a některé z nich mají povahu pověstí – nedokážeme totiž určit, co si lidé přimysleli. Každopádně zůstal Josef II. u obyčejných lidí oblíben, jak kvůli zájmu o jejich život, tak zejména kvůli zrušení nevolnictví. U příležitosti jeho stého výročí, v roce 1881, vznikla, i v následujících letech, řada jeho památníků. Ty jsou dodnes dochovány ve Stráži pod Ralskem a v Kunraticích v podobě litinových soch císaře, vyrobených v železárnách v Blansku.

Na počátku 19. století získali Habsburkové v severních Čechách i nezanedbatelný majetek. Koncem 18. století totiž v důsledku napoleonských válek přišla toskánská větev Habsburků o svůj stát v Itálii. Jednou z náhrad, které jim tehdejší císař František II. vyjednal, bylo převzetí tzv. falcko-bavorských statků v Čechách. Jednalo se o komplex osmi panství, který se vytvořil během 17. a 18. století a nyní patřil bavorským vévodům. S nimi se jednalo v letech 1803-1805 a výsledkem byla dohoda, že bavorský vévoda předává své statky v Čechách toskánskému velkovévodovi Ferdinandovi III. a ten za to převezme jeho dluhy. Mezi zmíněných osm panství patřilo také panství Zákupy (se zákupskou a krompašskou částí) a Horní Police na Českolipsku a Ploskovice

na Litoměřicku. Další panství se nacházela především ve středních Čechách kolem Kladna.

Jestli sem někdy toskánští velkovévodové zavítali, není jisté, v úvahu ale přichází pouze doba do konce napoleonských válek (1815). Pak totiž dostali zpět Toskánsko a vrátili se tam. Svá panství v Čechách, nazývaná nyní „toskánská“, spravovali na dálku. Po porážce Napoleona se ovšem také jednalo o osudu jeho manželky Marie Louisy, dceři císaře Františka II., a jejího syna, který se zrodil ze svazku s Napoleonem. Pro Marii Louisu bylo určeno parmské vévodství v severní Itálii, ale Napoleona II. (Orlíka, jak ho nazývali) si císař nechal pro jistotu u sebe a do budoucna mu nikdo nechtěl svěřit žádnou vládní pravomoc, proto nepřipadalo ani v úvahu, že by zdědil po matce Parmu. Císař se domluvil s toskánskými Habsburky, že až jeho vnuk, nyní přejmenovaný z Napoleona II. na Františka Josefa Karla, dospěje, získá toskánské statky. Už nyní mu však měl náležet titul s nimi spojený. Přiměřenou úrovní se zdál být titul vévodský a centrem vévodství byly určeny Zákupy. Orlík však zemřel v jedenadvaceti letech ve Vídni. Jeho matka zemřela koncem roku 1847. Podle smluv po její smrti připadla Lucca k Toskánsku, a protože Orlík již nebyl naživu, toskánské statky v Čechách získal jako svůj osobní majetek vládnoucí císař. Tím byl syn císaře Františka a bratr Marie Louisy Ferdinand V. Dobrotivý, který vládl jako rakouský císař pod jménem Ferdinand I.

Ihned začala komise s předávacími pracemi toskánských statků, ale protože se postupovalo velmi důkladně, trvala jí práce více než rok. To už se císař Ferdinand, v důsledku revoluce, vzdal 2. prosince 1848 trůnu a přesídlil na Pražský hrad. Tento pobyt měl být původně dočasný. Když mu ale byly připsány toskánské statky (přebírací listiny podepsal na podzim 1849, zapsány mu byly oficiálně 31. prosince téhož roku), rozhodl se prohlásit Pražský hrad za své trvalé sídlo. Ze zámků na svých nově získaných statcích si zvolil zákupský a ploskovický za letní sídla.

Díky Ferdinandovu rozhodnutí byly oba zámky nově opraveny, vyzdobeny a zařízeny, a můžeme si je prohlédnout i dnes. Císař i jeho manželka Marie Anna Savojská byli známi svou zbožností a dobročinností, což obojí se prolínalo, protože péče o chudé a nemocné byla tehdy stále ještě ve značné míře v rukách církve. Přispívali tedy na chudé, nemocné, ale i lidem postiženým požáry či povodněmi. Císař Ferdinand navštěvoval Zákupy až do roku 1874, následujícího roku začátkem léta zemřel.

Dědicem statků se stal vládnoucí císař František Josef I. Ten měl pochopitelně již dávno svá zavedená letní sídla v Rakousku, ale i Zákupy několikrát navštívil. Jednou sem zajel ještě za svým strýcem, v roce 1860. Již rok po Ferdinandově smrti uspořádal v Zákupích schůzku s ruským carem Alexandrem II. o otázkách Balkánského poloostrova (8. července 1876). Tam totiž v té době zuřila srbsko-turecká válka a zároveň měly obě velmoci o Balkán zájem. V Zákupích nese-psali žádnou dohodu, něco o schůzce však víme ze záznamů ministrů zahraničí obou států, Gorčakova a Andrásyho, kteří na ní také byli přítomni. Záznamy se sice ve více bodech rozcházejí, ale hlavní myšlenku vyjadřují oba stejně – prozatím zachovat neutralitu a v případě vítězství kteréhokoliv

z obou válčících států nedopustit jeho zesílení. V Zákupích byl tehdy přítomen i syn Františka Josefa I. korunní princ Rudolf, který právě konal studijní cestu po monarchii a ta jej právě v té době zavedla do nedalekých končin. Do Zákup přijel den před schůzkou, 8. července s oběma monarchy poobědval, a když se odebrali ke konferenci, pokračoval ve své cestě.

Korunní princ Rudolf využíval zákupský zámek také jako letní sídlo. Bylo to v letech 1881-1883, kdy jako důstojník působil u vojenské posádky v Praze a zároveň se oženil. S manželkou, belgickou princeznou Štěpánkou, bydlel na Pražském hradě, kde navštěvovali v jejím apartmá vdovu po císaři Ferdinandovi císařovnu Marii Annu, a na léto jezdili právě do Zákup. Rudolf se tam věnoval hlavně svému oblíbenému lovu, jak v lesích náležejících k velkostatku (zejména na Borečku, kde žili tetřevi), tak na sousedních velkostatech, kam ho zvala tamější šlechta (např. Valdštejnové do Doks, kde na Máchově jezeře lovil vodní ptáky). V roce 1883 přijel již jen na jaře, sám, na lov. Jeho manželka totiž čekala dítě a v létě byl Rudolf přeložen do Vídně.

Rudolfovo manželství se nevydařilo, a když se začátkem roku 1889 rozhodl k sebevraždě, přizval si k tomu svou mladičkou milenkou Marii Vetserovou. Protože se Štěpánkou měl pouze jednu dceru a neměl ani žádného bratra, následníkem trůnu se po jeho smrti stal mladší bratr císaře Františka Josefa I. arcivévoda Karel Ludvík. Jeho starším synem byl známý František Ferdinand d'Este (příjmení získal od vymřelé modenské větve Habsburků, která Modenu zdědila po rodu Este a po níž podědil značný majetek). Když se tento nervózní mladík léčil s tuberkulózou v Egyptě, přijel tam za ním otec, nevlastní matka, bratr a obě nevlastní sestry. Pokračovali pak do Palestiny, kde Karel Ludvík zemřel, a František Ferdinand se tak sám stal následníkem trůnu.

Vdově po Karlu Ludvíkovi (jeho třetí manželce) Marii Terezii z portugalského vládnoucího rodu Braganza poskytl císař František Josef jako letní sídlo právě zákupský zámek. Se svými dvěma dcerami, které se zrodily z manželství s Karlem Ludvíkem, Marií Annunciatou a Alžbětou Amálií, jezdila do Zákup v letech 1897-1901.

Do doby jejích pobytů spadají také dvě větší události. V roce 1899 se v okolí konaly armádní manévry, na které přijel císař, který s arcivévodou Rainerem a Františkem Salvátorem bydlel na zámku, a František Ferdinand d'Este, jenž se však ubytoval v soukromém domě v České Lípě (čp. 5 na náměstí, náležel obchodnické rodině Sommerů). V roce 1900 se v zákupském zámku oženil František Ferdinand d'Este s hraběnkou Žofií Chotkovou, která mu nebyla ani zdaleka rovna rodem, a tak si musel povolení tohoto sňatku na císaři vyvzdorovat. Musel se ovšem zavázat k tomu, že jeho manželka se nikdy nestane plnoprávnou císařovnou, a vzdát se nástupnictví svých budoucích dětí. Nebylo proto žádoucí, aby svatba vzbudila pozornost. Do Zákup na ni sice přijelo několik novinářů, ale z císařské rodiny byla přítomna pouze ženichova nevlastní matka Marie Terezie z Braganzy a její dcery, jeho nevlastní sestry, které všechny pobývaly přes léto v Zákupích. František Ferdinand a jeho budoucí manželka tam přijeli 30. června, druhý den ráno byli oddáni a hned po obědě odjeli.

Poslední habsburskou návštěvou v Zákupích byla zmiňovaná jediná dcera korunního prince Rudolfa arcivévodkyně Alžběta. Kvůli ztrátě otce rozmazlovaná i samotným císařem, prosadila si sňatek s hrabětem Ottou Windischgrätzem, jehož teprve potom císař povýšil na knížete. V Zákupích strávili léto v roce 1904, ale v dalších letech bydleli, a to i v zimě, v Ploskovicích. Teprve po roce 1909 se přestěhovali do Vídně. Také jejich manželství ztroskotalo, Alžběta se později provdala ještě jednou, za obyčejného učitele, a po 1. světové válce zůstala v Rakousku, kde se pod manželovým vlivem přidala k sociální demokracii; proto dostala přezdívku „Rudá arcivévodkyně“.

Martin Aschenbrenner